

8. Gitelman, L.D., Kozhevnikov, M.V. (2013), "Competence centers — the progressive form of innovation activity organization", *Innovatsii*, no. 10 (180), pp. 92-98.
9. Mercan, B. and Goktas, D. (2011), "Components of Innovation Ecosystems: A Cross-Country Study", *International Research Journal of Finance and Economics*, no. 76.
10. Chesbrough, H.W. (2003), *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.

УДК 631.155:330.36

Рудич О.О.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Герасименко І.О.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Ткаченко К.В.,
канд. екон. наук, асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Rudych O.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the
department of finance, banking and insurance
Herasimenko I.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of finance, banking and insurance
Tkachenko K.V.,
cand.sc.(econ.), assistant of the department
of finance, banking and insurance
Bila Tserkva National Agrarian University

THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PRODUCTION STABILITY OF GRAIN CROPS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Стійкість виробництва зернових культур сільськогосподарськими товаровиробниками доцільно розглядати у двох аспектах: з позиції динаміки розвитку зерновиробництва, оскільки показники характеризують рівень надійності й ефективності господарської діяльності, а також у напрямі формування кінцевих економічних результатів при здійсненні підприємством виробничої, фінансової та інвестиційної діяльності. За такого підходу є можливість визначити складові стійкості: організаційну, виробничо-технічну, соціальну, екологічну, фінансову, маркетингову, інноваційну.

Стійкість виробництва зернових культур можна визначити на макрорівні як здатність безперервно підтримувати оптимальну пропорційність у їх виробництві та споживанні з урахуванням його впливу на інші суміжні з ним галузі агровиробництва. Це вимагає необхідності створення таких умов для розвитку виробництва зернових культур, які були б достатніми для подолання негативних наслідків, пов'язаних із несприятливими погодними факторами, а також порушенням внутрішньогалузевих і міжгалузевих пропорцій, мінливістю потреб господарського комплексу країни у зернових культурах. Стійкість досягається не лише у разі, якщо спостерігається збільшення обсягів виробництва всіх видів зернових

культур, а й тоді, коли відбуваються періодичні спади виробництва, які або компенсуються відповідним збільшенням виробництва одного виду зернових культур іншими, або дефіцит поповнюється за рахунок створених запасів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та прикладні питання забезпечення економічної стійкості підприємств зернового виробництва знайшли відображення у працях вітчизняних дослідників: В.І. Бойка, Л.М. Худолій, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Кобути, О.М. Боднар, О.О. Красноручького, Н.Л. Корженівської та інших науковців.

Незважаючи на великий інтерес, накопичені теоретичні розробки даного питання і набутий досвід діяльності підприємств галузі, все ж предмет дослідження залишається недостатньо опрацьованим внаслідок стрімкого розвитку об'єкта вивчення та мінливості ринкових умов господарювання. Отже, актуальність теми дослідження зумовлена об'єктивною необхідністю розвитку теоретичних та методичних і практичних положень забезпечення економічної стійкості виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки факторів, які впливають на економічну стійкість та ефективність виробництва зерна на сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. При виробництві зернових їх вирощування супроводжується специфічними особливостями, що впливають на рівень стійкості, які слід враховувати при обґрунтуванні заходів підвищення ефективності ведення виробництва зернових культур: виробництво зернових культур є стратегічною галуззю агропродовольчого комплексу, від стійкості та ефективності яких залежить стійкість АПК; в умовах нееластичного попиту на зернові, для його постійної підтримки і задоволення пропозиція насіння зернових культур повинна бути стійкою; сприятливе поєднання виробництва зернових культур з іншими галузями землеробства, тваринництва, переробною промисловістю, що створює передумови для більш ефективного використання землі, трудових ресурсів, засобів виробництва; група олійних включає велику кількість культур і сортів, за рахунок поєднання та оптимальної спеціалізації яких забезпечується підвищення стійкості й ефективності виробництва; висока вимогливість більшості зернових культур до умов обробітку; відносно низька трудо-, енерго-, матеріаломісткість виробництва зернових культур; висока ефективність виробництва та реалізації зерна.

До специфічних особливостей зерна, що визначає його переваги порівняно з іншими видами продукції сільського господарства, слід віднести такі: висока транспортабельність – зерно може бути транспортовано на значні відстані за різних способів доставки; універсальність – зернові культури завдяки їх різноманітності можливо вирощувати на різних за родючістю ґрунтах і в різних природно-кліматичних умовах; збереженість – зерно має властивість довго зберігатися (річна усушка не перевищує 3% від початкової маси); можливість поліпшення якості ґрунтів – обробіток зернових культур не тільки не знижує, а, навпаки, покращує структуру і родючість ґрунтів, захищаючи їх від водно-вітрової ерозії; біологічна стійкість – зернові культури не надто вимогливі до своїх попередників у сівозміні, до того ж вони є добрими попередниками для інших сільськогосподарських культур; адаптивність – зерно є відносно менш трудомісткою продукцією, його виробництво може бути повністю механізованим; гнучкість – площі посівів, особливо структура зернового клину в сівозміні, можуть бути порівняно швидко змінені; універсальність використання – побічна продукція виробництва зерна використовується у тваринництві у вигляді грубих і концентрованих кормів. Концентровані корми високопоживні й ефективні при годівлі сільськогосподарських тварин [1; 2].

Транспортабельність зерна посилює конкуренцію на внутрішньому ринку цієї продукції, що сприятливо позначається на якості виробленої продукції та розвитку біржової торгівлі зерном, поглибленні спеціалізації виробництва зерна, створенні відповідних економічних умов обігу продукції зернової галузі, розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на інноваційній основі.

Стійкість зернового господарства слід розглядати як найважливіший показник його розвитку, оскільки вона відображає ступінь стабільності та ефективності господарської діяльності підприємств, а також дає можливість більш повно враховувати всі фактори, що впливають на одержані результати. Водночас стійкість зернового виробництва є основою стійкості агропромислового комплексу в цілому та її підвищення, а також пріоритетним напрямом державної аграрної політики.

Серед факторів, що впливають на стійкість зерновиробництва, слід виділити такі: природні, організаційно-економічні, нормативно-правові, управлінські, екологічні, інформаційні, соціальні та ін. При цьому слід зазначити, що сільськогосподарське виробництво ведеться в умовах, неконтрольованих людиною природних і кліматичних умов, унаслідок чого воно є більш нестабільним і нестійким, ніж інші сфери національного господарства.

Основними вимогами до стійкості зерновиробництва є: відсутність значних коливань обсягів виробництва, що впливає на рівень забезпечення населення якісними продуктами харчування, а промисловість сировиною; збільшення обсягів виробництва продукції та можливість зміни її структури залежно від попиту населення і потреб ринку; раціональність територіального розміщення, поглиблення спеціалізації, посилення концентрації та інтеграції виробництва; стабільність показників економічної ефективності виробництва по мірі досягнення оптимізації обсягів виробництва.

До основних факторів, що впливають на підвищення ефективності та стійкості виробництва зерна відносять економічні, організаційні, екологічні, управлінські, інформаційні, інноваційні, соціальні. Важливим фактором забезпечення стійкого зерновиробництва є організаційно-економічні, які передусім включають такі види діяльності, як інтенсифікацію виробничих процесів, концентрацію, спеціалізацію і раціональне розміщення господарств, технологічних центрів, переробних і обслуговуючих комплексів, відтворення трудових ресурсів, управління сільськогосподарськими ризиками [3].

Розглянемо вплив кожного із перелічених вище складових організаційно-економічного фактору, що сприяє стійкому зерновиробництву. У нинішніх умовах доцільно виділити інтенсифікацію як один із найбільш важливих чинників підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема зернового. Вважаємо, що економічна сутність інтенсифікації зернового виробництва нині полягає у концентрації вкладення капіталу в інноваційні засоби виробництва, а також праці, на одну й ту саму одиницю земельної площі та підвищенні інтенсивності її використання з метою збільшення обсягів виробництва і зниження собівартості продукції [4–6].

Отже, економічна сутність інтенсифікації зернового виробництва є процесом розширеного відтворення, що ґрунтується на запровадженні досягнень науково-технічного прогресу та інновацій. Водночас інтенсифікація передбачає не тільки просту концентрацію виробничих ресурсів у розрахунку на гектар земельної площі. Це насамперед якісне поліпшення використання в сільськогосподарському виробництві матеріальних чинників і ресурсів (технічні засоби, мінеральні та органічні добрива, засоби захисту рослин тощо).

Однак матеріально-технічна база зернової галузі, особливо у невеликих сільськогосподарських підприємствах, не спроможна забезпечити навіть простого відтворення. Знос сільськогосподарської техніки часто призводить до порушення оптимальних термінів посівних робіт, скорочення посівної площі зернових культур і збільшення різниці між посівною та зібраною площею. Нині зовсім не проводяться технічні роботи щодо підвищення родючості ґрунтів, зрошення й осушення земель, відчутно знизився рівень внесення органічних і мінеральних добрив. Ці негативні моменти не можна пояснити лише відсутністю коштів у сільськогосподарських товаровиробників, оскільки одну й ту суму коштів можна використовувати більш ефективно [7].

Зазначимо, що при переході до інтенсивних методів виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах пріоритетними заходами використання внутрішньогосподарських резервів повинні стати: оптимізація обсягів внесення мінеральних та органічних добрив; удосконалення виробничої інфраструктури; формування й розвиток зернової спеціалізації; застосування більш ефективних економічних, організаційних, технічних і технологічних рішень.

Як пріоритетний напрямок можна виділити формування і розвиток територіальних кластерів у зерновиробництві. Процес формування територіального зернового кластера можна вважати завершеним, якщо в ньому дотримуються всі його основні принципи положення: еволюційність, цінова еквівалентність, взаємоконтроль витрат, синергічність, добровільність вступу, юридична самостійність і т.д. Найбільше відповідають процесу кластеризації інноваційно орієнтовані сільськогосподарські підприємства, що займаються вирощуванням зернових і ведуть виробничу діяльність на інтенсивній основі.

Нині спостерігаються диспропорції в темпах розвитку зерновиробництва і тваринництва, що негативно впливає на результати господарювання, особливо на продуктивність праці. Відсутність передових технологій у тваринництві значно знижує ефективність виробництва м'яса, зокрема свинини. Слід зазначити, що пропорції розвитку рентабельних тваринницьких підгалузей та зернової підгалузі рослинництва великою мірою залежать від рівня стійкості їх прибутковості як основи рентабельності виробництва зерна і продуктів тваринництва на галузевому рівні. Крім того, слід враховувати рівень взаємодії взаємопов'язаних галузей не тільки безпосередньо в сільськогосподарському виробництві, але і в інших сферах.

Наступною умовою забезпечення економічної стійкості зерновиробництва є регулювання обсягів внутрішньогосподарського виробництва фуражного зерна та його придбання, що зумовлює ефективність виробництва тваринницької продукції. Якщо розглядати вирішення цього питання з чисто економічних позицій, то можна використовувати два показники: виробничу собівартість і ціну покупного зерна. Однак, якщо розглядати соціальний бік (зайнятість трудових ресурсів сільськогосподарського виробництва та підвищення на цій основі рівня заробітної плати), то завдання ускладнюється і постає необхідність оцінити вартість залучення працівників для виконання технологічних операцій при вирощуванні зернових, а також ефективності праці. Складність вирішення цих завдань орієнтує на традиційний варіант визначення ефективності зернової галузі: за собівартістю, рентабельністю та цінами реалізації зерна. При цьому рівень коливання ринкових цін суттєво впливає на об'єктивність оцінки рівня витрат виробництва.

Оскільки дохід від реалізації зерна займає значну частку в загальному доході сільськогосподарського виробництва, доцільно вважати цю галузь своєрідним мультиплікатором розвитку аграрного сектору. Однак, для цього необхідно разом із внутрішньогосподарськими взяти і

додаткові заходи: контроль в обмінно-розподільчому процесі, товарних потоках зерна, включаючи і зернові інтервенції і т.д.

Серед технологічно пов'язаних сфер аграрної діяльності зерновиробництво є базовою підгалуззю, від якої залежить стійкість функціонування переробної промисловості (комбікормових і борошномельних заводів, хлібоприймальних пунктів) та обслуговуючої сфери (елеваторів, бірж, збутових кооперативів), тому до ефективності виробництва зерна доцільно підходити саме з цих позицій. Однак при такому підході до ефективності виробництва цього виду продукції слід, на нашу думку, враховувати рівень ризику в обслуговуючих і переробних галузях, що пояснюється нестійкістю врожайності зерна. Хоча ці ризики можуть бути знижені за рахунок використання імпортного зерна або привезеного з інших регіонів країни.

На формування інтенсивного типу розвитку аграрних підприємств, масштаби й ефективність виробництва істотно впливають застосування засобів захисту рослин, витрати на внесення мінеральних і органічних добрив, інноваційні енергоощадливі способи обробки ґрунту, вчасне сортооновлення та сортозаміна. Аграріям потрібно впроваджувати посадковий матеріал із високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною стійкістю до екстремальних умов зовнішнього середовища та високою якістю зерна. Повною мірою цим вимогам відповідають сорти зернових культур Миронівської селекції, урожайність яких досягає 100 ц/га [8].

Застосування інтенсивних технологій дасть можливість прискорити господарствам швидкість обороту виробничих ресурсів, а отже – збільшити обсяги самофінансування.

Суттєвим фактором впливу на інтенсифікацію зерновиробництва аграріями є наявність додаткових джерел фінансування. Ефективними регіональним інструментом підвищення ефективності вирощування зерна і зернобобових культур має стати формування спеціальних банківських установ та інститутів регіональної підтримки системи кредитування сільськогосподарських підприємств.

Поряд з інтенсифікацією виробництва вагомим значенням для підвищення ефективності діяльності зерновиробничих підприємств набувають й такі організаційно-економічні фактори, як концентрація, спеціалізація і територіальне розміщення виробництва зерна. Окрім того, всі перераховані вище фактори значною мірою впливають і на підвищення стійкості зернового виробництва.

Як відомо, концентрація зернового виробництва передбачає насамперед зосередження виробничих засобів і робочої сили, що сприяє збільшенню обсягів виробництва зерна [9]. Як найважливіший чинник розвитку зернової галузі, концентрація дає можливість скоротити витрати в розрахунку на одиницю продукції. Недостатній рівень концентрації зернового виробництва безпосередньо позначається на ефективності виробничих витрат, зумовлює розпорошення матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, утруднюючи використання сучасної техніки і прогресивних технологій. Оптимальна концентрація виробництва дозволяє раціональніше використовувати обігові кошти, знизити накладні витрати в розрахунку на одиницю продукції.

Отже, процес концентрації виробництва зерна вимагає оптимізації структури різних організаційно-економічних форм господарювання в зерновиробництві, а також частки посіву зернових культур у структурі сільськогосподарських посівів. Ступінь концентрації залежить також від низки інших чинників, серед яких виділимо стан матеріально-технічної бази, фінансові можливості підприємств, форми організації праці та управління, кваліфікацію персоналу.

Наступним важливим чинником є спеціалізація, що сприяє більш ефективному використанню природних, ґрунтово-кліматичних та економічних умов регіону, концентрації матеріально-технічних і фінансових ресурсів на вирощуванні зернових культур, підвищуючи тим самим їх стійкість і ефективність.

Раціональне розміщення виробництва зерна також належить до організаційно-економічних чинників. Розміщення виробництва є однією із форм суспільного поділу праці, що сприяє диференційованому розподілу виробництва окремих видів продукції по зонах і територіях. На думку В.І. Бойка, розміщення зернової підгалузі має враховувати найбільш сприятливі для кожної з них природні та економічні умови [10]. Поділяючи таку позицію, можна констатувати, що це сприятиме підвищенню рівня виробництва зернопродукції з метою найбільш повного задоволення зростаючих потреб суспільства, а також ефективності використання ресурсів: землі, техніки, трудових ресурсів і скороченню витрат логістики.

До організаційних факторів стійкості виробництва зерна доцільно віднести науково обґрунтоване управління ризиками, як систему стратегій, методів і прийомів зниження можливих негативних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. З метою забезпечення росту обсягів виробництва зерна, окрім організаційно-економічних факторів, важливе значення мають агробіологічні та технологічні (селекція, насінництво і використання прогресивних технологій вирощування зернових культур). На систематизацію цих факторів значною мірою впливають різні для кожного регіону країни науково обґрунтовані системи землеробства, запровадження яких у сільськогосподарське виробництво дозволить підвищення його ефективності і стійкості.

Вважаємо, що важливим фактором забезпечення економічної стійкості зерновиробництва є удосконалення управління, оскільки вирощування зернових культур потребує розробки нових моделей

і методів управління рослинництвом, автоматизації таких трудомістких процесів, як складання та розрахунок технологічних карт, аналіз і вибір технологій із використанням економіко-математичних методів та на основі створення інформаційної системи управління підприємством.

Наступна група факторів – матеріально-технічні, до якої відносять сільськогосподарську техніку; технічні споруди для її зберігання та обслуговування; адміністративні споруди та технічне обладнання; витратні матеріали, у тому числі паливо, мінеральні добрива, насіннєвий матеріал. Формування перелічених матеріально-товарних цінностей в необхідному обсязі та відповідної структури підвищує економічну стійкість виробництва зернових.

Соціально-економічними факторами, які визначають ефективність і стійкість виробництва зерна, слід вважати: розвиток інфраструктури сільської місцевості; рівень кваліфікації працівників; демографічну ситуацію у регіоні; рівень заробітної плати працівників досліджуваної галузі; ціни реалізації зерна та ін. Ціни реалізації продукції обернено пропорційні кількості даного виду продукції на ринку: в період збирання врожаю обсяги зерна збільшуються, і щоб продати продукцію у цей період сільськогосподарські товаровиробники змушені знижувати ціни, що позначається на ефективності виробництва продукції.

Розглянемо групу факторів, яка забезпечує ефективність і стійкість виробництва зерна – технологічну. Вона об'єднує такі елементи: технологія вирощування та збирання врожаю, післязбиральна обробка, зберігання, переробка, продаж зерна. Очевидно, що за правильно вибраної технології можливо одержати високий урожай: оперативно провести його збирання та мінімізувати втрати; післязбиральна обробка дає можливість максимально підготувати продукцію до реалізації або зберігання; організація процесу зберігання дозволяє продати зерно у періоди найбільш сприятливої цінової кон'юнктури на ринку сільськогосподарської продукції; організація переробки підвищує ефективність внутрішньогосподарського використання продукції галузі за рахунок зниження витрат у суміжних галузях (тваринництво) та забезпечує вищу дохідність від реалізації не сировини, а продуктів її переробки.

Фахівці виділяють кілька видів втрат при зберіганні, серед яких найбільш вагомими є втрата маси та погіршення якості. Також виділяють фізичні та біологічні втрати. Наприклад, у процесі зберігання зерна до біологічних втрат відносять дихання, проростання зерна, розвиток мікроорганізмів, шкідників і кліщів, самозігрівання, пошкодження птахами та гризунами. До фізичних відносять втрати зерна внаслідок його пошкодження, розпилення, розсипання.

Як зазначено вище, у процесі зберігання маса зерна знижується внаслідок біологічних процесів і фізичних втрат. Однак за одним і тим самим видом втрат їх величина буде залежати від вирощуваної продукції. Наприклад, втрата вологи у плодоовочевій продукції за відсутності ознак в'янення вважається нормативною характеристикою, а зниження вологи у процесі зберігання до втрат не відноситься та є позитивним процесом.

Наступним видом фізичних втрат є невраховане розпилювання, що утворюється при переміщенні продукту та пов'язане із процесом відділення дрібних часток. Водночас, процес самозігрівання зерна призводить до зниження якості, втрати його маси від 3 до 8%.

Усі перелічені технологічні фактори тісно взаємодіють, а подовження технологічного ланцюга забезпечує сільськогосподарським товаровиробникам підвищення економічної стійкості зерновиробництва. Зазначимо, що товаровиробники сільськогосподарської продукції самостійно вибирають довжину технологічного ланцюга. Існує можливість реалізовувати продукцію відразу після сезону збирання, що збільшує обсяги прибутку, але це диктує необхідність очікування найбільш сприятливої цінової кон'юнктури ринку. Якщо ж продукцію продають у переробленому вигляді, то обсяги прибутку будуть вищими. При цьому можуть бути використані такі варіанти: перший – вирощене зерно віддати на переробку сторонній організації; другий – реалізувати інвестиційний проект з будівництва переробного підприємства; третій – побудувати переробне підприємство на кооперативних засадах зусиллями декількох сільськогосподарських підприємств. Очевидно, що перший варіант є невигідним, оскільки сторонні організації, які займаються переробкою зерна, беруть високу плату за надані послуги. За другого варіанта товаровиробник матиме переваги у тому разі, якщо обсяги виробництва продукції дозволять окупити інвестиції на будівництво переробного підприємства у прийнятних часових межах. Третій варіант буде оптимальним, якщо з'являється інтерес у сільськогосподарських товаровиробників із достатніми обсягами виробництва зерна, до будівництва переробного підприємства на кооперативних засадах що забезпечить повне використання виробничих потужностей. Зазначений варіант економічно доцільний у межах створення інтегрованих об'єднань в умовах функціонування зернового кластера регіону [11].

Група технологічних факторів, які визначають ефективність і стійкість виробництва зерна, не лише залежить від сезонності виробництва, але і впливає на сезонність. Такі фактори, як зберігання та переробка рослинницької продукції спроможні мінімізувати наслідки сезонності виробництва зерна, а отже підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств і галузі рослинництва в цілому.

Сільське господарство, зокрема зернове виробництво, за своєю природною специфікою є схильним до впливу ризику. Це пов'язано з тим, що результати господарської діяльності сільськогосподарського товаровиробника визначаються не тільки якістю і кількістю вкладеної праці, а й об'єктивними зовнішніми умовами виробництва, пов'язаними з природними явищами. Виробництво здійснюється на значних площах, які не захищені від несприятливих кліматичних умов і зазнають впливу природних факторів, а також стихійних лих. Зазначимо, що втрати, які можуть виникати при виробництві зерна, поділяються на матеріальні, трудові, фінансові та ін.

Висновки з проведеного дослідження. Стійкість виробництва зернових культур можна визначити на макрорівні як здатність безперервно підтримувати оптимальну пропорційність у їх виробництві та споживанні з урахуванням його впливу на інші суміжні з ним галузі агровиробництва. Це вимагає необхідності створення таких умов для розвитку виробництва зернових культур, які були б достатніми для подолання негативних наслідків, пов'язаних із несприятливими погодними факторами, а також порушенням внутрішньогалузевих і міжгалузевих пропорцій, мінливістю національних потреб у зернових культурах. Стійкість досягається не лише у випадку, коли спостерігається збільшення обсягів виробництва всіх видів зернових культур, а й тоді, коли відбуваються періодичні спади виробництва, які або компенсуються відповідним збільшенням виробництва одного виду зернових культур іншими, або дефіцит поповнюється за рахунок створених запасів.

Література

1. Погрішук Б. В. Особливості формування економічного базису зерновиробництва та ринку зерна України [Електронний ресурс] / Б.В. Погрішук. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/219.pdf>
2. Корженівська Н.Л. Структурне використання зернового фонду в системі загроз економічній безпеці підприємств / Н.Л. Корженівська // Фінансовий простір. – 2014. – № 2. – С. 32-36.
3. Дергач І. В. Економічна сутність та напрямки розвитку інтенсифікації аграрного виробництва / І. В. Дергач // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 61-63.
4. Березівський П. С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, П. Н. Особа // Економіка АПК. – 2009. – № 6 (174). – С. 18-25.
5. Науменко А. О. Економічна сутність, особливості та напрями інтенсифікації в аграрних підприємствах / А. О. Науменко, І. В. Науменко // Вісник НТУ. – Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства, Харків: НТУ ХПІ. – 2013. – № 50 (1023). – С. 126-135.
6. Ткаченко К.В. Аналіз структури виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України / К.В. Ткаченко // Економіка та управління АПК. – 2014. – Вип. 2. – С. 134-140.
7. Шумейко О.Ю. Обґрунтування інтенсифікації зерновиробництва аграрними підприємствами Полтавської області [Електронний ресурс] / О.Ю. Шумейко. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_2/157-160.pdf
8. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-10.
9. Лихочвор В.В. Зерновиробництво / В.В. Лихочвор, В.Ф. Петриченко, П.В. Іващук. – Л. : Українські технології, 2008. – 624 с.
10. Бойко В. І Обґрунтування раціонального розміщення виробництва зерна / В.І. Бойко // Економіка АПК. – 2002. – №5. – С. 9–13.
11. Корженівська Н.Л. Методологія системного аналізу рівня економічної безпеки товаровиробників зерна / Н.Л. Корженівська // Збірник наукових праць Буковинського університету. – Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 10. – С. 214–224.

References

1. Pohrishchuk, B.V. (2011), "Peculiarities of formation of the economic base of grain production and grain market of Ukraine", available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/219.pdf> (access date November 25, 2016).
2. Korzhenivska, N.L. (2014), "Structural use of grain fund in the system of enterprise economic security threats", *Finansovyi prostir*, no. 2, pp. 32–36.
3. Derhach, I.V. (2005), "The economic essence and directions of development of intensification of agrarian production", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 61–63.
4. Berezivskiy, P.S. and Osoba, P.N. (2009), "Directions of the intensification of development agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, no. 6 (174), pp. 18–25.
5. Naumenko, A.O. and Naumenko, I.V. (2013), "Economic essence, peculiarities and directions of intensification in agrarian enterprises", *Visnyk NTU, Seriya: Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstva*, no. 50 (1023), pp. 126–135.
6. Tkachenko, K.V. (2014), "Analysis of the structure of grain production in agricultural enterprises of

Ukraine", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, issue 2, pp. 134–140.

7. Shumeiko, O.Yu. (2011), "Substantiation of intensification grain of the agrarian enterprises of the Poltava region", available at: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_2/157-160.pdf (access date November 25, 2016).

8. Andriichuk, V.H. (2009), "Over-concentration of agricultural production and of land resources and her consequences", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 3–10.

9. Lykhochvor, V.V., Petrychenko, V.F. and Ivashchuk, P.V. (2008), *Zernovyrobnytstvo* [Grain production], *Ukrainski tekhnolohii*, Lviv, Ukraine, 624 p.

10. Boiko, V.I. (2002), "Substantiation of rational allocation of grain production", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 9–13.

11. Korzhenivska, N.L. (2014), "The methodology of system analysis of the level of economic security of commodity producers of grain", *Zbirnyk naukovykh prats Bukovynskoho universytetu*, Seriia: Ekonomichni nauky, issue 10, pp. 214–224.

Рецензент: д-р екон. наук, професор Білоцерківського національного аграрного університету І.В. Свиноус

УДК 331.1:658.5:631.15

Личук Л.І.,
здобувач
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Lychuk L.I.,
candidate for a degree
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STRATEGIC ASPECTS FOR MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства в Україні сьогодні є одним із пріоритетних завдань економічної політики. Його потенціал криється у потужній ресурсній базі, сприятливих природо-кліматичних умовах та кон'юктурі аграрних ринків. В той же час, науковці все частіше заявляють про потребу в корегуванні вектору розвитку галузі із низько технологічної із переважанням сировинного характеру виробництва "... до зростання рівня використання високотехнологічної наукомісткої продукції ..." [1, с. 54]. При цьому, однією із ключових умов розвитку галузі та економіки в цілому вважається "... нагромадження та ефективне використання трудового потенціалу, тобто тих якісних характеристик працівників, які формують сучасні продуктивні здібності та перетворюють їх на головну продуктивну силу постіндустріальної економіки, заснованої на знаннях" [2, с.19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств сьогодні є важливим напрямом наукових досліджень. Важливі науково-методичні і практичні аспекти його формування і розвитку дослідили в своїх роботах науковці: С. І. Бандур [3], Д. П. Богиня [4], Н. Л. Гавкалова [5], І. А. Грузіна [6], О. А. Грішнова [7], Т. С. Морщенок [8], М. Й. Малік [9], О. П. Мельничук [10], О. Г. Шпикуляк [9] та ін.

Окремої уваги заслуговують праці науковців, які розглядають трудовий потенціал з позиції його стратегічного розвитку. До таких належать праці С. Бандура, І. Грузіної, М. Коріня, Л. Лавриненка та інших. Однак, поділяючи думки вчених щодо значення і доцільності забезпечення стратегічного розвитку трудового потенціалу в сільськогосподарських підприємствах, відмітимо існування значних